

Πρώτη Ψαλτική Συγκέντρωση Κέρκυρας. 25/02/2012

Πρόχειρη ερασιτεχνική απομαγνητοφώνηση.

Θέμα: Η ερμηνεία των μουσικών συνθέσεων μέσα από την προφορική παράδοση.

Ομιλητής: Κωνσταντίνου Γεώργιος

Θα ήθελα κι εγώ να σας χαιρετήσω, πανοσιολογιότατοι, σεβαστοί πατέρες, οσιότατες αδελφές, αγαπητή ομήγυρη.

Θα ήθελα να εκφράσω ευχαριστίες μου σε όλους όσους κοπίασαν για να γίνει αυτή η πρώτη ψαλτική συνάντηση και ιδιαιτέρως τον πανοσιολογιώτατο πατέρα Σπυρίδων Σκορδίλη για την τιμή που μου έκανε να με προσκαλέσει στη συνάντηση αυτή.

Δεν ξέρω αν θα σας ζαλίσω με αυτά που θέλω να σας πω, θα προσπαθήσω να έχω περισσότερο ήχο για να μπορέσω να σας δείξω αυτά που θέλω να σας πω ακούγοντας και κατανοώντας και νομίζω πως οι ερωτήσεις επιτρέπονται πατέρα Σπυρίδωνα και ενδιάμεσα και στο τέλος εάν μπορώ να εξηγήσω κάτι από αυτά που θα πω τα οποία ίσως να μην κατανοηθούν τόσο εύκολα.

Το θέμα είναι μεγάλο και δύσκολο. Η ερμηνεία των μουσικών συνθέσεων μέσα στην προφορική παράδοση.

Θα κάνω μια γρήγορη αναδρομή της σημαίνει στην παρασήμενη των μουσικών κειμένων για να πάω μετά κατευθείαν μετά στο θέμα.

Η μακροχρόνια εξέλιξη της μουσικής γραφής της εκκλησιαστικής μουσικής, κατέληξε στις αρχές του 19ου αιώνας στην οριστική επινόηση ενός νέου αναλυτικού μουσικού γραφικού συστήματος, απλού, εύκολου και στηριγμένου στην παράδοση. Η εφαρμογή στη συνέχεια του νέου αυτού συστήματος, πραγματοποιήθηκε από τους εφευρέτες του, τους λεγόμενους τρεις διδασκάλους, τον Γρηγόριο τον Πρωτοψάλτη, τον Χουρμούζιο τον χαρτοφύλακα και τον Χρύσανθο μετέπειτα μητροπολίτη Προύσσης.

Αυτή η νέα μέθοδος, η ισχύουσα, ήρθε να απλουστεύσει το πολύπλοκο παλαιό σύστημα γραφής, όσον αφορά στην εκμάθησή του, καταργώντας τους πολυσυλλάβους φθόγγους του, και αντικαθιστώντας τους με άλλους μονοσύλλαβους. Η νέα αντιμετώπιση του μέχρι τότε παραδοσιακού συστήματος, είναι γραμμένη και τεκμηριωμένη κατά το δυνατόν, από τον Χρύσανθο, στο Μέγα Θεωρητικό της Μουσικής, το οποίο τυπώνεται στην Τεργέστη το 1832.

Μέχρι τότε η νέα μέθοδος είχε γίνει κατανοητή, διαδόθηκε και επικράτησε γρήγορα, χάρη στην εισαγωγή του Χρυσάνθου, συνοπτικό εγχειρίδιο, επιτομή του Μεγάλου Θεωρητικού, που εκδίδεται στα 1821.

Η μεθοδικότητα και η απλή διατύπωση της νέας μεθόδου, της ισχύουσας, η επιλογή των χαρακτήρων της από αυτούς της παλαιάς μεθόδου, η έγκρισή της από τη Μεγάλη Εκκλησία, η διδασκαλία της από τους εφευρέτες της, και ταυτόχρονα η μεταγραφή σ' αυτήν των περισσότερων παραδοσιακών μελών, από το στενογραφικό και περιεκτικό των σημαδιών της παλαιάς γραφής ήταν οι προϋποθέσεις εκείνες που την καθιέρωσαν οριστικά.

Μεγάλο ρόλο στη γρήγορη επικράτηση της νέας μεθόδου έπαιξε το ότι απευθυνόταν σε ανθρώπους που γνώριζαν την παλαιά μέθοδο και το κυριότερο, κατείχαν την προφορική παράδοση, απόδοσης δηλαδή των ενεργειών κυρίως των χαρακτήρων ποιότητας. Επομένως, η νέα μέθοδος έδωσε σε γνώστες της εκκλησιαστικής μουσικής τη δυνατότητα της εύκολης πρόσβασης στο μουσικό κείμενο που επρόκειτο να ψαλλεί, σ' αυτό, που ο τρόπος ψαλμώδισης ήταν δεδομένως εξαρχής, και αυτό γιατί οι ψάλτες ήξεραν ολόκληρες τις μουσικές φράσεις, τις περισσότερες από μνήμης. Αυτός ήταν και ο βασικός λόγος που έριξε στο κενό τις φωνές αυτών που δεν επιθυμούσαν τη νέα μέθοδο. Αυτοί πίστευαν ότι η σημασία και η χειρονομία των σημαδιών δεν πρέπει να διδάσκεται με την καταγραφή της ανάλυσής τους με άλλους χαρακτήρες, αλλά να παραδίδεται μόνον δια ζώσης φωνής και αισθητών δασκάλων κινήσεων. Για να γνωρίζει ο εκκλησιαστικός μουσικός όσο δυνατόν εκ παραδόσεως τα μέλη και τους σχηματισμούς των σημαδιών. Με την πάροδο του χρόνου και προς το τέλος του 19ου αιώνα, άρχισε να γίνεται αισθητή η έλλειψη των παλαιών δασκάλων. Οι νεώτεροι αδυνατούσαν να συσχετίσουν τα εναπομείναντα φωνητικά ποικίλματα των χαρακτήρων της μουσικής έκφρασης της νέας μεθόδου, με αυτούς καθαυτούς τους χαρακτήρες που αντιπροσώπευαν. Πράγμα που οδήγησε σιγά σιγά στην καταγραφή πολλών από τα ποικίλματα αυτά. Αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας ήταν να φθάσουμε σήμερα στην αναλυτικότερη καταγραφή των ποιοτικών σημαδιών, από την πλειοψηφία των ενασχολούμενων με την εκκλησιαστική μουσική. Με την καταγραφή αυτής της προφορικής παράδοσης παρατηρούνται τα εξής: Χάνεται ολοκληρωτικά η δύναμη που κρύβει μέσα του το κάθε σημάδι, όποιο ποικίλμα φωνής του είχε απομείνει μετά την επικράτηση της νέας μεθόδου. Στις καταγραμμένες αναλύσεις ξαναγράφονται οι ίδιοι ή άλλοι χαρακτήρες ποιότητας για λόγους καθαρά ορθογραφικούς, με αποτέλεσμα το μουσικό κείμενο να γίνεται αγνώριστο και πολλές φορές διπλάσιο ή τριπλάσιο συγκρινόμενο με αυτό των πρώτων εκδόσεων. Γίνεται απλή ανάγνωση, μετροφωνία των χαρακτήρων του μουσικού κειμένου, σα να είναι φθογγόσημα της ευρωπαϊκής μουσικής σημειογραφίας. Το ενδιαφέρον του ψάλτη εστιάζεται στο πως θα καταφέρει να πει τρεις τέσσερις πέντε καταγραμμένους αναλυτικούς φθόγγους, και όχι στο πως θα

αποδώσει το σημάδι έκφρασης, τη μουσική φράση - γραμμή, βοηθούμενος από την προφορική παράδοση. Πολλές φορές στην ίδια μουσική σύνθεση, ακούμε τον ίδιο ψάλτη, να κάνει σε διαφορετική χρονική στιγμή, στην ίδια ακριβώς θέση τους χαρακτήρες έκφρασης με διαφορετικά ποικίλματα.

Η αποτύπωση τέλος στο χαρτί των λεπτών και εύστροφων σχηματισμών της φωνής, δεσμεύει τον ψάλλοντα. Τον περιορίζει και τον εγκλωβίζει στην απλή εκτέλεση των εκάστοτε φθόγγων - ανάλυσης, και τον απομακρύνει από την απόδοση της ποιότητας του κάθε χαρακτήρα έκφρασης, που είναι η ψυχή της μελωδίας.

Ακολουθεί παράδειγμα από την πρώτη σειρά του Κύριε Εκέκραξα από το Αναστασιματάριο του Ιωάννου σε παραλλαγή και μέλος. Ακούγεται ο κ. Κωνσταντίνου, ο αείμνηστος πρωτοψάλτης από τη Χίο Λεωνίδας Σφήκας που ψάλλει παραλλαγή τη συγκεκριμένη γραμμή με ποιότητα και έκφραση, και ο πατέρας Δανιήλ από το άγιον όρος που το ψάλλει σε μέλος.

Παρατηρούμε λοιπόν ο πατέρας Δανιήλ και ο Λεωνίδας ο Σφήκας, έκαναν άλλα πράγματα από αυτά που έβλεπε. Αυτά είναι η προφορική παράδοση του καθενός. Στη σχολή που είναι στον τόπο που είναι. Τί άκουσε, πώς το άκουσε και το μεταφέρει. Ο πρώτος το έβαλε και στην παραλλαγή. Και ο πατέρας Δανιήλ έχει κάνει τέτοια παραλλαγή εκτός από το μέλος. Για να ακούσουμε τώρα από την αδελφότητα των Δανιηλαίων. *(ακούγεται το ίδιο ηχητικό με παραπάνω αλλά από όλη την αδελφότητα).*

Οι πατέρες είναι στον ίδιο χώρο. Βλέπουμε λοιπόν δεν είχαν κάποιο αναλυμένο κείμενο μπροστά τους. Η προφορική παράδοση της αδελφότητας έφερε τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή να ψάλλουν έτσι το Κύριε εκέκραξα. Και βλέπουμε δεν είναι μόνο πως το παραδίδει το μάθημα ο πατέρας Δανιήλ, αλλά πως το λέει και ο άλλος "δανιηλίδης" θα λέγαμε, της αδελφότητας δηλαδή των Δανιηλαίων όταν συνέψαλλαν.

Για να ακούσουμε όμως τον πατέρα Δοσίθεο Κατουνακιώτη *(ακούγεται το ίδιο ηχητικό με παραπάνω από τον π.Δ.Κ.)*

Ο πατέρας Δοσίθεος Κατουνακιώτης, κι αυτός αγιορείτης, βγήκε μετά στον κόσμο, άλλα ποικίλματα. Δεν είχε μεγάλη έκταση η φωνή του. Όμως είναι τόσο λεπτά και εύστροφα που για να τα καταφέρει κάποιος θέλει πάρα πολύ καιρό.

Να ακούσουμε και έναν άλλο αγιορείτη *(ακούγεται το ίδιο ηχητικό με παραπάνω από άλλον αγιορείτη)*

Από όλα αυτά που ακούσαμε δεν άλλαξε η γραμμή. Δεν άλλαξε ο κορμός της μουσικής φράσης. Και αυτά, ιδιαίτερα στη νέα μέθοδο, αυτό θα λέγαμε πως ήταν το

"μαζεμένο" κείμενο αυτών που ακούμε. Βλέπουμε λοιπόν πως όσο και να προσπαθήσουμε να καταγράψουμε τη φωνή, εάν δεν την ακούσουμε, είναι πολύ δύσκολο να το εκτελέσουμε.

Θέλω να πειραματιστούμε σ' αυτό (*ακούγεται πάλι το ηχητικό με τον Δωσίθεο Κατουνακιώτη*). Είναι πολύ δύσκολο. Αν το σιγοψάλλετε πέντε έξι φορές ακόμα και το κάνετε κτήμα σας λίγο, θα δυσκολευτείτε πολύ περισσότερο να το σιγοψάλλετε απ' ότι είναι αυτό (*ακούγεται το παραπάνω ηχητικό με τον Λεωνίδα Σφήκα*).

Βλέπουμε λοιπόν ποικίλματα που πετάγονται, φεύγουν σε περικείμενους φθόγγους από κει που είναι, κάνουν κάποια έκφραση με σβησιματάκια, ανάλογα και τη δυνατότητα της φωνής του εκτελεστή. Βλέπουμε όμως και μικρό ποικίλματα με γρήγορη περιστροφή γύρω από το φθόγγο που είναι, που μπορεί να είναι και ανεπαίσθητοι την πρώτη φορά που τους ακούμε. Αν όμως εστιάσουμε θα δούμε πως ο πατέρας Δωσίθεος Κατουνακιώτης το έχει βιώσει. Είναι ενσωματωμένο. Δεν είναι επίκτητο. Εάν πήγαινα να καταγράψω αυτό το πράγμα όπως το λέει, να το προσεγγίσω και να το καταγράψω με φθόγγους, θα ήταν πάρα πολύ δύσκολο να το αποδώσει κάποιος όπως είναι η πηγή χωρίς να το ακούσει.

Αυτή είναι η βυζαντινή μουσική. Αυτοί είναι οι ποιοτικοί χαρακτήρες, αυτή είναι η έκφραση. Επομένως το μουσικό κείμενο είναι ένας κορμός θα λέγαμε. Είναι το σώμα, και η μουσική έκφραση είναι το ντύσιμο. Το ντύσιμο πολλές φορές γίνεται και έξαλλο. Ο καθένας που ξέρει ποια είναι η σύνθεση ή γραμμή και η φράση, μπορεί να κατανοήσει και να βρει ποιο συνάδει και ποιο πηγαίνει σε αυτό το χώρο που λέμε εκκλησιαστική μουσική. Το σώμα είναι ένα. Μπορείς να βάλεις και καλοκαιρινή φορεσιά, μπορείς να βάλεις και για θάλασσα φορεσιά. Μπορείς να βάλεις και ράσο αλλά μπορείς να βάλεις και το μαγιό. Το θέμα είναι αν έχουμε τη δυνατότητα εμείς να κρίνουμε, αν έχουμε την παιδεία να πούμε ότι αυτό είναι που αρμόζει και εκείνο δεν αρμόζει. Φωνητικά μπορεί να είναι όλα ωραία. Και ιδιαίτερα αυτά που αναδεικνύουν ποικίλματα φωνής, και με ωραία φωνή μπορεί να παρασύρουν κάποιον. Το θέμα είναι αν μπορούν να αποδώσουν το σκοπό για τον οποίο γράφτηκαν.

Θα ψάλλει ο π. Κωνσταντίνος τώρα το Ήδη βάπτεται κάλαμος του όπως λέμε Κωνσταντίνου Πρίγγο. Έχει γίνει μια αποτύπωση και μια επαναγραφτύπωση και πάει λέγοντας. Για να ψάλλω Πρίγγο, και να πω ότι λέω Πρίγγο, πρέπει να τον έχω ακούσει. Το να πω το κείμενό του είναι μια προσέγγιση. Μπορεί να είναι κάποιες γραμμές, φράσεις και θέσεις, που αναδεικνύουν ή που είναι χαρακτηριστικό του κάθε συνθέτη. Όμως δε μπορώ να αποδώσω στο έπακρο θα λέγαμε τις φράσεις και τις θέσεις αυτές, αν δεν έχω ακούσει τον συνθέτη.

(*Ψάλλει την πρώτη φράση και μετά ακούγεται ηχητικό με την ίδια αυτή πρώτη φράση του Ήδη βάπτεται από τον Κ. Πρίγγο*). Ο Πρίγγος που το απέδωσε, δεν ήταν αυτή η

νότα η σκέτη. Εδώ έγινε μια προσπάθεια προσέγγισης γι αυτό και επισυνάπτεται και ο ήχος του Πρίγγου που το ψάλλει. Πάλι από εδώ κάποιος δε θα μπορέσει να το πει αν δε ξέρει τις γραμμές και τη συμπεριφορά της φωνής στις θέσεις αυτές του Πρίγγου και κάθε Πρίγγου, του καθενός. Πρέπει λοιπόν να ακούς. Αυτό δε μοιάζει σε τίποτα με αυτό ακουστικά (δείχνει δύο ίδια κείμενα με μόνη διαφορά μια παύση με απλή).

Για να ακούσουμε και έναν άλλον εκτελεστή. (ακούγεται ηχητικό με την ίδια ακριβώς φράση του Ήδη βλέπεται). Καμία σχέση με τον προηγούμενο. Το ίδιο είπαν και οι δύο. Την ίδια γραμμή. Το ίδιο σώμα. Άλλο λέει ο ένας άλλο ο άλλος. Νομίζω ήμουν κατανοητός και σαφής.

Να ακούσουμε τώρα τον δεύτερο εκτελεστή. (ακούγεται άλλη εκτέλεση της ίδιας μουσικής φράσης). Δεν είναι ίδιο με την πρώτη εκτέλεσή του. Αν το ακούσετε δύο τρεις φορές ακόμα θα δείτε ότι στο Δι είναι παρεστιγμένο. Κρατάει τη φωνή του. Είναι άλλη εκτέλεση, άλλη απόδοση.

Να ακούσουμε και άλλη μία γραμμή. (ακούγεται ένα ηχητικό). Θα μπορούσε να πει κανείς πως το ίδιο λέει. Δε λέει όμως το ίδιο.

Είχαμε κάνει μια συνάντηση και είχαμε βάλει το Πάσα πνοή του πρώτου ήχου από το Αναστασιματάριό του και έξι - επτά αποδόσεις διαφορετικές από ηχητικά ντοκουμέντα δικά του. Μπορώ να πω ότι ήταν από τους πιο σταθερούς στην απόδοση των θέσεων. Αλλά είχε κάποιες μικροδιαφορές έντονες όμως. Και του λέμε: Δάσκαλε ποιο είναι το δικό σου; αυτό που είναι στο αναστασιματάριο; αυτό που είπες εκεί; αυτό που είπες εδώ;

Και τι γυρνάει και είπε; κι είναι και σωστό: "Όλα τα δικά μου ωραία είναι". Έχει δίκιο. Η έκφραση δεν είναι σταθερή και μόνιμη. Έχει να κάνει με πολλούς παράγοντες με πολλά πράγματα, με διάθεση, με ... Είναι σίγουρο όμως ότι τα κάνει όλα. Τα είχε και τα έκανε. Δε τα είδε γραμμένα για να τα κάνει.

Ένα προβληματισμό ήθελα όσον αφορά την απόδοση των μουσικών κειμένων και ιδιαίτερα όχι μόνο των ποικιλιμάτων. Το ήθος του ήχου δεν είναι αν θα κάνω ένα πέταγμα ένα κατέβασμα ένα οτιδήποτε άλλο. Είναι πολλά πράγματα μαζί. Είναι αυτό που αναδεικνύει τις φράσεις της γραμμής που είναι ιδιαίτερες σε κάθε ήχο. Γι' αυτό και τον κάνει ξεχωριστό και ξεχωρίζει από τους άλλους. Γι αυτό και μπερδευόμαστε πολλές φορές όταν κάποιες γραμμές είναι κοντά η μία στην άλλη, και λέμε τι θα κάνω τώρα; αν το κάνω έτσι πάω σε εκείνον το ήχο, αν το πάω έτσι πάω στον άλλο ήχο. Είναι θέμα λοιπόν πως θα αποδώσω τις θέσεις τις φράσεις και τις γραμμές.

Προβληματίστηκα πάρα πολύ γιατί δεν είχα ακούσει κερκυραϊκή ψαλτική. Δεν είχα ακούσει τέτοια λαϊκή ψαλτική. (ακούγεται ανάλογο ηχητικό από στίχους εσπερινούς

) Εμένα αυτό που μου έκανε εντύπωση, είχα στο μυαλό μου το βυζαντινό ψαλτικό, ήταν η κατάληξη. Αυτό είναι ένα ποίκιλμα. Ένα μελώδημα. Και δεν έγινε μόνο στο στίχο αυτό. Έγινε και στο επόμενο τροπάριο και στον επόμενο στίχο. Πιστεύω πως υπάρχουν πολλά πράγματα που μπορούν να εντοπιστούν σε αυτή την κερκυραϊκή ψαλτική. Κάποιος θα πρέπει σιγά σιγά να ψάξει πέρα από όλα τα άλλα και τι δάνεια υπάρχουν είτε από εδώ είτε από κει, που μπορεί να είναι μεν λίγο έντονα διαστηματικά δεν παύουν όμως αν είναι ποικιλματικά. Είδα πως υπάρχει κάτι που μπορεί να βγει και να συγκριθεί και με την άλλη ψαλτική. Όλα λοιπόν νομίζω πως είναι συγκοινωνούντα δοχεία. Σίγουρα μπορεί να είναι λίγο μακριά Αυτό δεν έχει σημασία. Το καθένα έχει τη δική του χάρη και έτσι πρέπει να τα δούμε.

Ευχαριστώ πολύ.